

ปัญหาที่ส่องสว่างให้แก่นัก : การศึกษาคำศัพท์ในวรรณคดีไทยต่างเรื่อง

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต*

บทคัดย่อ

ความรู้เรื่องการใช้คำหรือกลุ่มคำจากการอ่านวรรณคดีเรื่องหนึ่งสามารถไขปริศนาที่มีอยู่ในวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่ง หรือสองทางให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเนื้อหาของวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ที่ใช้คำคำเดียวกัน หรือใช้กลุ่มคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันได้อย่างแจ่มแจ้ง จากการศึกษาคำศัพท์ในวรรณคดีเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* เทียบเคียงกับคำศัพท์คำเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน ในวรรณคดีเรื่องอื่นที่แต่งในสมัยเดียวกัน ในสมัยใกล้เคียงกัน หรือแต่งขึ้นต่างสมัยกัน ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาของวรรณคดีที่นำมาศึกษาได้อย่างแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาในเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* เอง หรือเนื้อหาในวรรณคดีที่นำมาศึกษาเทียบเคียงนั้น แสดงว่าวิธีการดังกล่าวนี้สามารถก่อให้เกิดความงอกงามทางปัญญาแก่ผู้อ่านได้ดียิ่งทางหนึ่ง

การอ่านวรรณคดีไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีโบราณ ผู้อ่านมักพบปัญหาเรื่องความหมายของคำศัพท์เพราะเป็นคำศัพท์โบราณหรือคำศัพท์เก่าที่คนสมัยปัจจุบันไม่ใช่แล้ว หรือไม่ใคร่รู้จักกันแล้ว เมื่อไม่เข้าใจความหมายของคำศัพท์นั้น ๆ ก็จะไม่เข้าใจเนื้อความตอนนั้น ๆ ของวรรณคดีเรื่องนั้นไปด้วย

การอ่านวรรณคดีโบราณหลาย ๆ เรื่องอาจช่วยแก้ปัญหานี้ได้บ้าง หากเราพบคำศัพท์คำหนึ่งในวรรณคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งไม่แน่ใจว่ามีความหมายอย่างไร ในเบื้องต้นเราอาจจำเป็นต้องสันนิษฐานจากบริบทหรือข้อความแวดล้อมว่าน่าจะมีมีความหมายอย่างไร แล้วพิจารณาดูว่ามีความหมายเข้ากับบริบทหรือข้อความแวดล้อมนั้น ๆ หรือไม่ ถ้าเข้ากันได้ก็น่าจะพอใช้ได้และยอมรับได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีเช่นนี้หากพบคำศัพท์คำเดียวกันในวรรณคดีเรื่องอื่นด้วย ก็จะสามารถตรวจสอบความหมายของคำศัพท์นั้นได้ดียิ่งขึ้น ถ้าเห็นว่าคุณความหมายที่สันนิษฐานไว้แต่ต้นเป็นอย่างเดียวกันกับที่น่าจะเป็นในวรรณคดีเรื่องที่พบในภายหลังนี้ น้ำหนักของข้อสันนิษฐานนั้นก็จะมีมากขึ้นจนทำให้สามารถมั่นใจได้ว่าเดินไปในทิศทางที่ถูกต้องแล้ว

* ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

อ.บ. (เกียรตินิยม), อ.ม., อ.ด. (ภาษาไทย) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ประจำคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้อำนวยการศูนย์ภาษาและวรรณคดีไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และภาควิชาอักษรบัณฑิตยสถาน สำนักศิลปกรรม

อีกกรณีหนึ่ง หากพบว่ามีการกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งในวรรณคดีโบราณเรื่องใดก็ตาม แล้วยังไม่เข้าใจความหมายของเรื่องนั้น ๆ ได้กระจ่างแจ่มแจ้งนัก เมื่อไปพบเรื่องเดียวกันในวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งก็อาจช่วยให้สามารถเข้าใจเรื่องที่วิโบราณกล่าวไว้ในวรรณคดีเรื่องแรกได้ หรือเข้าใจได้ดียิ่งขึ้นไปอีก

ในบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นความสำคัญของการสันนิษฐานหรือการตีความความหมายของถ้อยคำหรือคำศัพท์เดียวกันจากบริบทของวรรณคดีต่างเรื่อง ที่นำไปสู่ความเข้าใจเนื้อหาของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ได้กระจ่างแจ่มยิ่งขึ้น

การศึกษาครั้งนี้ได้ยกตัวอย่างการสันนิษฐานและการตีความคำศัพท์จากวรรณคดีโบราณเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* ซึ่งเป็นวรรณคดีสำคัญเรื่องหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น แล้วสันนิษฐาน ตีความหมายและใช้ข้อสันนิษฐานจากวรรณคดีเรื่องอื่นที่ใช้คำศัพท์คำเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน การศึกษาดังกล่าวมีรายละเอียดต่อไปนี้

คำว่า “คลวง”

ในเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* ตอนที่มีความกล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาเป็นพยานในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์ มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวเชิญเทพยดาในสวรรค์ชั้นแรกของกามภูมิ และพระราหูมาในพิธีนี้ดังปรากฏในเนื้อความว่า

๐ กามภูมิฟ้าจรแรง	หกคดวง ช่วยดู
ช่วยดูक्रमคลองแผ่น	ข้างเผือก
ข้างเผือกฝึกลวงหา	หารแอน ช่วยดู
หารแอนเสียงเงือกงวาว	ขึ้นลง ฯ

(ชลดา เรื่องรักษ์ลิลิต, ๒๕๔๑: ๕๐)

คำว่า *หกคดวง* ในโคลงข้างต้นนี้มีความหมายว่า หกห้อง คำว่า *คดวง* แปลว่า ที่อยู่ เรือน ห้อง คำนี้มีปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ตอนพระลอหลบเข้าไปถึงบริเวณใกล้ที่อยู่คือใกล้ตำหนักของพระเพื่อนและพระแพง และได้หลบเข้าไปพักในเรือนของนางโรย ดังนี้

๐ ถึงทวารในเรือนหลวง	คล้ายถึงคดวงสองท้าว
เชิญท้าวเสด็จขึ้นหย้า	อยู่เร้นเรือนโรย ฯ

(กรมศิลปากร, ๒๕๒๙: ๕๓๕)

จะเห็นได้ว่า คำว่า *คлов* ใน *ลิลิตพระลอ* มีความหมายอย่างเดียวกันกับที่พบในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้* คือมีความหมายว่า ที่อยู่ เรือน ห้อง คำว่า *หคคлов* หมายถึง หคห้องฟ้า คือสวรรค์ชั้นแรกที่มีชื่อเรียกเฉพาะว่า ฉกามาพจร อันได้แก่ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามะ ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี

คำว่า “ชฎา”

ในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้* ปรากฏคำว่า *ชฎา* ในรายบทที่ ๒ ที่อยู่ต้นเรื่อง ดังนี้

๐ โอมปรเมศวราช ผายผาหลวงอะคร้าว ท้าวเสด็จ
เหนือวัวเผือก เอาเงือกเกี่ยวข้าง อั้งทัดจันทร์เป็นปิ่น ทรง
อินทรชฎา สามดาพระแพรง แกว่งเพชรกล้า ฆ่าพิฆนัญญโร ฯ
(ชลดา เรื่องรักษลิขิต, ๒๕๔๑:๕๖)

คำว่า *ชฎา* ในภาษาไทยมีสองความหมาย ความหมายหนึ่งคือ เครื่องสวมศีรษะรูปคล้ายมงกุฎ อีกความหมายหนึ่งคือผมที่เกล้าเป็นมวยสูงชัน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๘: ๒๕๓) เมื่อพิจารณาคำความหมายในรายข้างต้น คำว่า *อินทรชฎา* น่าจะมีความหมายว่า มวยผมสูงใหญ่ (ชลดา เรื่องรักษลิขิต, ๒๕๔๑:๕๘) *ทรงอินทรชฎา* มีความหมายว่า ผู้มีมวยผมใหญ่ และเหตุที่พระอิศวรได้นำมาว่า *อินทรชฎา* นี้ ศักดิ์ศรี แยมั่นดดา อธิบายไว้ว่า “เพราะพระองค์ทรงรับเอาแม่น้ำคงคาสวรรค์ไว้บนพระเศียรของพระองค์ และให้แม่น้ำหลานเวียนอยู่รอบพระเมาลี (มวยผม) ของพระองค์เป็นเวลานานนับพันปี จึงปล่อยให้ไหลลงสู่แผ่นดินโลก...โดยเหตุที่พระอิศวรทรงทรมานให้พระคงคาไหลวนอยู่บนพระเมาลีของพระองค์ พระเมาลีนั้นจึงเรียกว่า *อินทรชฎา* คือมวยผมใหญ่ เพราะรุ่งรับพระคงคานั้นเอง” (*พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิตโองการแข่งน้*, ๒๕๔๐: ๙๐-๙๑) ในเรื่อง *เทวกำนิต* มีข้อความกล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า “พระอิศวรทรงเอาพระเศศาเป็นที่ทรมานพระคงคา โดยให้พระคงคาไหลผ่านไปตามผมที่มุ่นไว้รุ่งรุ่งก่อนที่จะไหลลงมายังโลกพิภพ ไม่ให้ตุ้มตามลงมาผลาญโลก” (พระยาสังฆาภิรมย์, ๒๕๑๑ : ๕) มีข้อน่าสังเกตว่าพระยาสังฆาภิรมย์กล่าวไว้ในคำอธิบายมวยผมหรือ *ชฎา* ของพระอิศวรว่า “ผมที่มุ่นไว้รุ่งรุ่ง” ซึ่งภายหลัง ไมเคิล ไรท์ ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกัน เมื่อให้ความหมายของ *ชฎา* ว่า “คือเรือนผมยุ่งของโยคีตามความหมายเดิม...” (ไมเคิล ไรท์, ๒๕๔๓:๔๙) แสดงว่า *ชฎา* หมายถึงผมที่มุ่นขึ้นสูงแบบมวยผม แต่ไม่จำเป็นต้องประดิษฐ์งดงาม เพียงแต่ไม่ให้ตกสยายลงมาเท่านั้น

คำนี้ยังมีปรากฏใช้ในวรรณคดีไทยเรื่องอื่นอีก เช่น เรื่อง *มหาชาติคำหลวง* ซึ่งเป็นวรรณคดีสำคัญในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ปรากฏในกัณฑ์วนประเวศน์ เมื่อพระเวสสันดรเดินทางไปถึงอาศรมที่พระอินทร์เนรมิตให้อาศัยแล้วได้แต่งกายแบบนักรบวช มีคำพรรณนาว่า “ธกั้พังพาดอชินะจรมหน้งป่า เปลื้องพระพาหุข้งเดียวออกแล ... แล้วท้าวธกั้ทรงชฎามณฑล ถวัลพัตรบริสุทธนันน ... ธกั้เอาเพศบรรพชิตเปนนฤษีสัทธสัฎฐธกั้แล ...” (กรมศิลปากร, ๒๕๒๙: ๑๐๖) เมื่อพิจารณาความหมายของคำในบริบทก็จะพบว่าใช้ในความหมายเดียวกันกับเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้* คือผมที่มุ่นเป็นมวยสูงขึ้น

นอกจากนี้ในวรรณคดีรุ่นหลังก็ยังใช้คำนี้ในความหมายดังกล่าวอีก เช่น เรื่อง *พระอภัยมณี* ของสุนทรภู่ ตอนพระฤๅษีแห่งเกาะแก้วพิสดารแต่งตัวให้สุดสาครเมื่อสุดสาครขอลาไปติดตามหาพ่อ ดังปรากฏในคำบรรยายว่า

แล้วจัดแจงแต่งนุ่งหน้งเสื่อให้ ครบเครื่องไตรครองประทานพระหลานขวัญ
ผูกชฎาหน้งรัดสะพัดพัน ผนแก่นจันทน์เจิมมหาอุณาโลม
(พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๐๙: ๓๗๕)

คำว่า “ชรมื่น”

ในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้* ปรากฏคำว่า *ชรมื่น* ในโคลงสี่ด้นบาทกฤษชรบทหนึ่งดังนี้

๑ คนจำผิพรายผิ	ชรมื่นดำ ช่วยดู
ชรมื่นดำกำรูคลื่น	เปนเปลว
เปนเปลวบชื่อน้	ตัดคอ
ตัดคอตัดคอเร็ว	ให้ขาด ๑

คำว่า *ชรมื่นดำ* ในที่นี้เมื่อพิจารณาตามคำแวดล้อมก็น่าจะหมายถึงผิชนิดหนึ่ง แต่จะหมายถึงผิชนิดใดแน่ ต้องสันนิษฐานกันต่อไป

ในเรื่อง *มหาชาติคำหลวง* มีคำว่า *โตตระหมื่น* ในเนื้อความตอนพระเวสสันดรบริจาคทานก่อนเสด็จจากนครสีพีเพื่อไปประทับอยู่ป่าเนื่องจากถูกชาวเมืองเนรเทศในเนื้อความต่อไปนี้

จุพาลงกรรมมหาวิทยาลัย

ดูก่อนสงฆ์ พระผู้องค์อารีย์ ให้หัตถ์เจ็ดร้อย ... เครื่องช้าง
ช่วยชัชวาลย์ ล้วนอลงการพิภุชน ... โตตระหมื่นดุดดอย
ทงนน สายสพทพนนธน์ถักทอง ...

(กรมศิลปากร, ๒๕๒๙: ๗๕)

คำว่า *ชรหมื่น* น่าจะมีความหมายเหมือนกับคำว่า *ตระหมื่น* ใน *มหาชาติคำหลวง* นี้เอง ทั้งสองคำ คือ *ชรหมื่น* และ *ตระหมื่น* ตรงกับคำเดิมว่า *ทะหมื่น* หรือ *ทะหมื่น* มีความหมายว่า มีลักษณะด้ามมีดสูงใหญ่ น่าเกรงขาม (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, ๒๕๓๘: ๒๕๖ และ ๓๘๘) ดังนั้น คำว่า *ผีชรหมื่นดำ* มีความหมายว่า ผีที่มีลักษณะด้ามมีดสูงใหญ่และ น่าเกรงขาม นั่นเอง

คำว่า “ชวัก”

ในเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* ปรากฏคำว่า *ชวัก* ในเนื้อความตอนกล่าวเชิญเทวดาและ สังกัดสิทธิ์ทั้งหลายให้มาในพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์ ดังนี้

☉ (ขาดหายไป)ลืบนหน้าเจ้าอสูร	ช่วยดู
พระรามพระลักษมณ์	<i>ชวัก</i> อร
<i>ชวัก</i> อรแผนทูนเขา	เงือกปล้ำ ช่วยดู
เงือกปล้ำปล้ำเงี้ยวรอน	ราญรงค์ ฯ

(ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, ๒๕๕๑: ๙๒)

เนื้อความของโคลงบทข้างต้นนี้มีว่า ขอเชิญพญาอสูรผู้มีลืบนหน้าคือทศกัณฐ์ (มาใน พิธี) เพื่อช่วยมองหา (ผู้ที่คิดคดทรยศต่อพระเจ้าแผ่นดิน) ขอเชิญพระรามและพระลักษมณ์ที่ *ชวัก*อร และเชิญพญานาคผู้มีเขาพระสุเมรุอยู่บนหัว รวมทั้งเชิญพญาครุฑผู้ที่ต่อสู้ทำสงคราม ชัยเดียวกับพญานาคมาในพิธีด้วย (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, ๒๕๕๑: ๙๒-๙๓)

คำว่า *ชวัก* มีความหมายอย่างไรในที่นี้ ในหนังสือ *คำฤกษ์* สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงยกคำ *ชวัก* มาอธิบายความหมาย (แม้จะเขียนสะกดต่างจาก คำ *ชวัก* ในเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นคำคำเดียวกัน) พระองค์ทรง นิยามความหมายว่า “ชก ดุจคำว่า แลช้างประจำชวักมา” (คำฤกษ์, ๒๕๓๕: ๒๕) จะเห็นว่า ตัวอย่างที่ทรงยกมาประกอบคำนิยามนี้ทรงนำมาจากเรื่อง *สมุทรโฆษคำฉันท์* ซึ่งใช้คำนี้ หลายตอน ได้แก่ ตอนที่พระสมุทรโฆษทรงคล้องช้าง

๑ ท้าวหาญบาทพริตซ์ตี เดียวต้องหัตถ์
แลตรูตระเนตรบมิลลา

๒ หมอปรวดปรวดบาศตริงตรา พลชวักซ้ายขวา
แลสารกระบี่ผันผาย

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๐: ๑๔๕)

นอกจากนี้ยังพบในตอนหม่อช้างทั้งหลายคล้องช้าง แล้วพระสมุทรมโฆทรงลาพระไพรแล้ว
เสด็จกลับมายังต้นมะตูมในป่าที่ทรงทำพิธีก่อนเสด็จคล้องช้าง ดังนี้

๑ หมู่มอโดยต้นด่านพง พราดคล้องมาตงค์
ก็สิ้นทั้งแคว้งคอกวาง

๒ คล้องติดคชคลอกชทั้ง ป่าขับจากชัง
แลเข้าจรลงจรวงจอง

๓ บมิเล็ดสว่างได้ลักคลอง คชไพรมุลมอม
แลช้างประจำชวักมา

๔ ลาไพรแล้วพระลีลา ยังเติมพฤกษา
พิเศษตันตูมงาม

๕ หมอคลอกชคนดับตาม พังพลายหลายหลาม
แลลูกณน้อยแนมไป

๖ มามูลในเติมชวักไพร พระสมุทร์ำไพ
พระเนตรชายชมสาร

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๐: ๑๔๖)

เมื่อพิจารณาความหมายตามบริบท ในตัวอย่างแรกมีเนื้อความว่าเมื่อพระสมุทรมโฆ
ทรงโยนบ่วงบาศไปแต่ละครั้ง ก็ทรงสามารถคล้องช้างที่ทรงจ้องมองดูได้ทุกครั้งไป ไม่เคย
พลาดเคลื่อนเลย ฝ่ายหม่อช้างก็รีบรุดจะเอาบ่วงบาศมาผูกช้างไว้ โดยมี พลชวักซ้ายขวา
แต่ช้างนั้นกลับจะวิ่งหนีไปเสีย

พลชวักซ้ายขวา ในที่นี้ น่าจะมีความหมายว่า มีไพร่พลตามติดตามทั้งทางด้านซ้ายและ
ขวา

ส่วนในตัวอย่างที่สอง เดิม*ชวก* หมายถึง ต้นมะตูมที่หมอช่างทำพิธีโดยสมมุติว่าเป็น พระอุมา และมีการบวงสรวงก่อนคล้องช้าง ดังนั้น เดิม*ชวก* จึงน่าจะมีความหมายว่า ต้นไม้ที่ผูกหรือกำหนดเงื่อนไขไว้ว่าเป็นไม้มงคล เนื้อความของกาพย์ฉบับสุดท้ายในตัวอย่างที่สองมีว่าช่างทั้งหลายที่คล้องมาได้มารวมกันอยู่ตรง เดิม*ชวก* คือต้นมะตูมในป่า และพระสมุทรมโฆส ได้ทอดพระเนตรชมช้างเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม คำว่า *ชวก* นี้ ผู้เขียนพบว่าเป็นคำภาษาเขมร ในภาษาเขมรมีคำว่า *ชวก* (อ่านว่า ชะวก) มีความหมายว่า to tie หรือ to make a knot (Headley, ๑๙๗๗: ๒๒๒) ซึ่งมีความหมายว่า ผูก มัด ล่าม ผูกพัน เกี่ยวตอกกัน หรือผูกให้เป็นเงื่อนหรือเป็นปม

หากพิจารณาตามความหมายนี้ ข้อความที่ว่า พระรามพระลักษณ*ชวก*กร ในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้ำ* ก็น่าจะตีความได้ว่า พระรามและพระลักษณที่ผูกยึดติดกับผู้หญิงอันได้แก่นางสีดา กล่าวคือเมื่อนางสีดาถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไป ด้วยความผูกพันที่ทั้งสองมีต่อนางสีดา จึงได้พากันออกติดตามค้นหานาง

คำว่า “ชา”

ในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้ำ* ตอนที่ มีเนื้อความกล่าวสาปแช่งผู้คิดคดทรยศต่อพระเจ้าแผ่นดิน มีข้อความตอนหนึ่งดังที่ปรากฏในหนังสือ *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีสมัยอยุธยา ลิลิตโองการแข่งน้ำ* ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ว่า “บื่อน้ำหยาดห้องเป็นรุ่งเงาะเพาะพุ่งใบแบ่ง *เขี้ยวชาชแวง*ยายี” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐: ๔๗) และมีการถอดความว่า “ถ้าไม่ซื้อตรงขอให้ น้ำสาบานที่ตกลึงห้องกลายเป็นเหยี่ยวขนาดใหญ่ [หรือขอให้ น้ำสาบานที่ตกลึงห้องทำให้ห้องเป็นโพรง] เงาะกระเพาะและห้องแยกออกไปเป็นหลายส่วน และขอให้ *เขี้ยวอันแข็งกล้าของปลาชแวง*คอยรบกวาน [หรือขอให้ *เขี้ยวกลายเป็นดาบ*คอยรบกวาน]...” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐: ๔๗) แสดงว่าราชบัณฑิตยสถานตีความหมายของคำ *ชาชแวง* ว่า เขี้ยวกล้าของปลาชแวง หรือกลายเป็นดาบ ในส่วนที่เป็นคำอธิบายศัพท์ ราชบัณฑิตยสถานยังให้คำอธิบายว่า

เขี้ยวชาชแวงยายี ๑. (ขอให้)เขี้ยวอันแข็งกล้าของปลาชแวง
คอยรบกวาน

ชา = แข็ง, กล้า, ไม่เกลี้ย, (ภาษาลาว)

ชแวง = น่าจะเป็นคำเดียวกับ ชะแวง ซึ่งเป็นชื่อปลาชนิดหนึ่ง

ยายี = เบียดเบียน, รบกวน

๒. (ขอให้)เชี่ยวชาญกลายเป็นดาบคอยรบกวน

ชา = กลายเป็น, เป็น, (ภาษาบาลี)

แวง = ดาบ [เติม ช (ออกเสียงว่า สะ) ไว้หน้า
เป็น ชแวง มีความหมายเท่ากับ แวง]

(ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๐: ๕๙)

ในความเห็นของผู้เขียน คำว่า *ชาชแวง* ในที่นี้น่าจะเป็นคำที่คัดลอกมาด้วยความเข้าใจผิด คำเดิมที่ถูกต้องน่าจะได้แก่คำว่า *ชาชาแวง* กล่าวคือ คำว่า *ชา* เป็นคำภาษาเขมร ในที่นี้เขียนตามรูปคำภาษาเขมร แปลว่า เป็น คือ ดี ส่วนคำว่า *แวง* อาจเป็นคำภาษาเขมรที่แปลว่ายาว และไทยและลาวนำมาใช้ในความหมายว่า ดาบ ดังนั้นข้อความว่า “เชี่ยวชาญชาชแวงยายี” นี้ ผู้เขียนตีความหมายว่า “(ขอให้)เชี่ยวชาญที่ี่ยวเป็นดาบทำร้าย(ผู้คิดคดทรยศ)” (ชลา เรื่องรักษ์ลิขิต, ๒๕๔๑: ๙๐)

คำว่า *ชา* ที่ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็นคำภาษาเขมรนี้ มีปรากฏใช้ในวรรณคดีไทยเรื่องอื่นด้วย เช่น ในเรื่อง *นันทโศปน์ทศตรคำหลวง* ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร กวีสำคัญในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ใช้ในเนื้อความว่า

อันว่าสมเด็จพระอังคีรีโสทรบรมนรินทร์พิพงษ์ แลมีหมู่
พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ถวายสมัสการหอมล้อม สระพรั่งพร้อม
รุจิรา โสภาพรรณศิริวิลาส ประดุจพระญาณเซนทรชาติฉัตรหัตต์
อันสูงเสี้ยนหนึ่งมีประมาณ แลคชบริวารแปดพัน ล้อมพระ
ฉัตรหัตต์อันประเสอรรดิ ... อนึ่งอุประโมยหินูปประมา ต่อ
ชมพูพฤกษามหิม่า อันประจำทวีปหิมา บัตรสาขากหิรัญญ
ผลผกาชั้นธอังกูร งามอดุลยแล้วด้วยกาญจน แลสถิตยใน
อุตรสถานแห่งชมพูทวีป นุเนาสมิปเชองพนม ชากุมพศรม
ทิมฎาร เนากำนุงสถานเดอมพน ชมอะหิมะวนตประเทศแล
... (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ พระประวัตติและพระนิพนธ์บทร้อยกรอง :
๑๗๙-๑๘๐)

คำว่า *ชากุมพศรม* ในร่ายข้างต้นนี้ เป็นคำภาษาเขมรทั้งสามคำ มีความหมายว่า “เป็น (เขา)สูงใหญ่” ดังนั้นคำว่า *ชา* ในวรรณคดีเรื่องนี้จึงเป็นคำคำเดียวกันกับคำว่า *ชา* ในเรื่อง

ลิลิตโองการแข่งน้ำ นั่นเอง ข้อนี้ทำให้ผู้เขียนมีความมั่นใจว่าข้อสันนิษฐานของผู้เขียนเกี่ยวกับคำว่า *ซา* ในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้ำ* นั้นถูกต้องแล้ว

คำว่า “*ถเลือก*”

เรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้ำ* ปรากฏคำว่า *ถเลือก* ในเนื้อความตอนที่กล่าวถึงการสร้างโลกขึ้นใหม่ว่า

๐ ก่อคินแลเปนสี่
ปวงดินเปนเขยีน
ทรง้ำหล้าเปนเรือนอินทร
*ถเลือก*เปนสร้อยฟ้า

ปวงดิน
ทรง้ำหล้า
ถเลือก
จึงบาน ฯ

(ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, ๒๕๕๑: ๖๗)

ในฉบับราชบัณฑิตยสถาน คณะกรรมการผู้จัดทำมีความเห็นว่า *เปนเรือนอินทรถเลือก* น่าจะมาจากข้อความที่ถูกต้องว่า *เปนเรือนอินทรธาเลือก* และให้ความหมายว่า “(ยอดเขาพระสุเมรุ) เป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ทั้งดงามของพระอินทร์” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐: ๒๖) นอกจากนี้ยังอธิบายคำ *อินทรธา* ว่า คือ อินทรา และภาษาถิ่นพายัพออกเสียงว่า อินตา และให้ความหมายของคำ *เลือก* ว่า มีความหมายว่า โพล่ง พร่าว หมายถึง งดงาม รุ่งเรือง (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐: ๒๗)

ตามความเห็นของผู้เขียน *เปนเรือนอินทรถเลือก* น่าจะหมายความว่า เป็นวิมานของพระอินทร์ที่ *ถเลือก* คือ สว่างสุกใส เรืองรอง คำว่า *ถเลือก* น่าจะมาจากคำเดิมว่า *เลือกเลือก* แล้วร่อนคำหน้าให้สั้นลงแบบคำอัฟภาส (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, ๒๕๕๑: หน้า ๖๘) ผู้เขียนพบว่าคำนี้ยังมีปรากฏใช้ในวรรณคดีไทยเรื่องอื่นด้วย ได้แก่ เรื่อง *ลิลิตพระลอ* ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น และในเรื่อง *โคลงนิราศนครสวรรค์* ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ฯลฯ

ในเรื่อง *ลิลิตพระลอ* ปรากฏในเนื้อความตอนที่เสียงร่ำโรยกราบทูลเชิญพระเพื่อนพระแพงเข้าที่บรรทม โดยมีเนื้อความพรรณนาความสวยงามของพระแท่นบรรทมว่า

๐ แท่นทอง*ถเลือก*แก้ว
แพรฟูกปักหมอนรัตน์
ชนนเขนยพิดานดัด
มั่งม่านผจงกั้งแก้ว

จรรยาจรัส

เพชรแพรว

ดาวดาษ เจลانا

แก่นไต้ทั้งสอง ฯ

(กรมศิลปากร, ๒๕๒๙: ๕๐๘)

คำว่า *ถเถือก* ในเรื่องนี้ตรงกับที่มีใช้ในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้* และน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกัน คือ สว่างสุกใส

ส่วนในเรื่อง *โคลงนิราศนครสวรรค์* ปรากฏในเนื้อความตอนชมเมืองว่า

๐ มณเฑียร <i>ถเถือก</i> แก้ว	แถวท่ง
งามเจ็อนแมนมาสรรค์	แต่งตั้ง
วิหารสมเด็จจัน	โอภาส
ทุกชั่วชนยลยั้ง	อยู่เพียงพิศวง ฯ

(กรมศิลปากร, ๒๕๓๐: ๗๗๙)

คำว่า *ถเถือก* ในโคลงข้างต้นนี้น่าจะเป็นคำว่า *ถเถือก* อย่างที่ปรากฏในเรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้* และ *ลิลิตพระลอ* และใช้ในความหมายเดียวกัน คือ สว่างสุกใส งามเรื่องรองคำว่า “*ลุ่มฟ้า*”

เรื่อง *ลิลิตโองการแข่งน้* ปรากฏคำว่า *ลุ่มฟ้า* ในตอนกล่าวสาปแข่งผู้คิดคดทรยศต่อพระเจ้าแผ่นดินให้ได้รับภัยพิบัติต่าง ๆ มีตอนหนึ่งกล่าวสาปแข่งว่า “ใครต้องจอบจงตายเงี้ยวพิษทั้งหลาย*ลุ่มฟ้า* ตายดำหนายังดิน ...” (ชลดา เรื่องรักษาลิลิต, ๒๕๔๑: ๙๘)

จิตร ภูมิศักดิ์ อธิบายว่า คำว่า *ลุ่มฟ้า* มีใช้แพร่หลายในวรรณคดีลาว คำว่า *ลุ่ม* แปลว่า ล่าง ดังนั้น *ลุ่มฟ้า* คือ ใต้ฟ้า ตรงกับสำนวนไทยว่า ใต้หล้า หมายถึง โลกมนุษย์ ในเนื้อความสาปแข่งข้างต้น จึงมีความหมายว่า ขอให้ตายเพราะพิษทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกมนุษย์นี้

คำนี้มีปรากฏในตอนต้นเรื่อง *ลิลิตพระลอ* แต่ใน *วรรณกรรมสมัยอยุธยา* เล่ม ๑ ใช้ว่า ลุ่มฟ้า ดังนี้ “๐ กล่าวถึงขุนผู้ห้าว นามท่านท้าวแมนสรวง เป็นพระยาหลวงผ่านแผ้วเจ้าเมืองสรวงมีศักดิ์ รมี้อครเทพีพิลาส ชื่อนางนาฏบุญเหลือ ... ท้าวธมีเอารสราชโปดกชื่อพระลอดิลก*ลุ่มฟ้า* ...” (กรมศิลปากร, ๒๕๒๙: ๓๕๕) คำว่า *ลุ่มฟ้า* ในที่นี้น่าจะเป็นคำเดียวกันกับคำว่า *ลุ่มฟ้า* เหมือนอย่างที่ปรากฏใน *ลิลิตโองการแข่งน้* เพียงแต่ก็เปลี่ยนไปใช้รูปคำว่า ลุ่มฟ้า เพื่อให้เสียงคำ *ลุ่มฟ้า* สอดคล้องกับคำว่า *ดิลก* เพราะในยุคสมัยนี้คำที่ใช้สระเสียงเดียวกัน แม้วัดสะกดจะต่างมาตรงกันก็ถือว่า สัมผัสกันได้ หากเป็นคำเดียวกันกับคำว่า *ลุ่มฟ้า* จะทำให้ได้ความหมายที่เหมาะสมว่า พระลอผู้เป็นจอมโลก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำว่า “สร้อยฟ้า”

เรื่อง *ลิลิตโองการแข่งหน้า* ปรากฏคำว่า *สร้อยฟ้า* ในเนื้อความตอนที่มีการสร้างโลกขึ้นมาใหม่ หลังจากที่โลกเดิมถูกไฟบรรลัยกัลป์ไหม้ไปหมดแล้ว ดังที่ปรากฏในหนังสือ *อ่านโองการแข่งหน้า* *คู่มือสำหรับนิสิตและนักศึกษา* ว่า

๐ ก่อคินแลเปนสี่	ปวงดิน
ปวงดินเป็นเขายืน	ทรง้ำหล้า
ทรง้ำหล้าเปนเรือนอินทร	ถเลือก
ถเลือกเปนสร้อยฟ้า	จึงบาน ฯ

(ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, ๒๕๕๑: ๕๗)

คำว่า *สร้อยฟ้า* ในที่นี้มีผู้ตีความไว้ ดังนี้
ในหนังสือ *โองการแข่งหน้า* ไมเคิล ไรท์ ตีความเนื้อความของโคลงบทข้างต้นว่า

แล้วบังเกิดมีแผ่นดินสี่
มีเขาตระหง่านอยู่เหนือโลก
ตั้งเรือนอินทร์สง่า
เป็นสร้อยฟ้าคลั่งงาม
(ไมเคิล ไรท์, ๒๕๕๓: ๕๗)

ไมเคิล ไรท์ ตีความข้อความว่า *เป็นสร้อยฟ้าคลั่งงาม* ว่า “A splendid ornament in heaven” (ไมเคิล ไรท์, ๒๕๕๓: ๑๐๘) หมายความว่า เรือนของพระอินทร์เป็นเครื่องประดับฟ้า นั่นเอง

ในหนังสือ *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีสมัยอยุธยา ลิลิตโองการแข่งหน้า* ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า *เป็นสร้อยฟ้าจึงบาน* มีความหมายว่า เป็นเครื่องประดับสวรรค์ ซึ่งแผ่อยู่(บนยอดเขาพระสุเมรุ) หมายถึง สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งแผ่อยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ โดยแปลคำ *สร้อยฟ้า* ว่า เครื่องประดับสวรรค์ และแปลคำ *บาน* ว่า เปิดออก คลี่ออก ขยายออก (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐: ๒๗) แสดงว่าราชบัณฑิตยสถานตีความ *สร้อยฟ้า* ว่าหมายถึง สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ

หากพิจารณาคำว่า *สร้อยฟ้า* ในวรรณคดีไทยเรื่อง *นันทโศปน์นทสูตรำทลวง* พระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ผู้เป็นกวีสำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จะพบว่ากวีใช้ในความหมายว่า เครื่องประดับฟ้า เช่นกัน แต่มิได้หมายถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อย่างที่ราชบัณฑิตยสถาน ตีความไว้ แต่หมายถึง เขาสัตตบริภัณฑ์ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ดังปรากฏ

ในเนื้อความว่า “อันว่าภูเขอันล้อมรอบพระสิเนรุราช แต่ล้วนรดโนภาษทั้งเจ็ดชั้น ชื่อสัตต-
บริภคัทพรณราย *ประดุจสายสะอิ่ง* พรรณงามยิ่งอันคาด พระสุเมรุราชกปรากฎ ...”
 (“นั้นโทปนันทสูตรคำหลวง” *เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ* พระประวัติ และพระนิพนธ์ทร้อยกรอง,
๒๕๑๓:๑๗๕-๑๘๐) ในที่นี้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ ทรงเปรียบเทียบเขาทั้งเจ็ดลูกซึ่งเรียกกันว่า เขา
สัตตบริภคัท นี้ กับ *สร้อยสะอิ่ง* คือ *สายรัตเว* อันเป็นเครื่องประดับของผู้หญิง นับว่าเป็น
ความเปรียบที่เหมาะสมคมคาย และให้ภาพได้อย่างดีเยี่ยม เพราะเขาทั้งเจ็ดลูกนี้ ลูกที่อยู่ใกล้
เขาพระสุเมรุมากที่สุด ได้แก่ เขายคุนธร มีความสูงเพียงครึ่งหนึ่งของเขาพระสุเมรุเท่านั้น
และเขาทั้งเจ็ดลูกนี้อุดมไปด้วย รัตโนภาษ คือ แก้วมีค่านานาที่ส่องแสงเรืองรอง ดังนั้น เขาทั้ง
เจ็ดลูกจึงมองดูเสมือนสายรัตเวอันงามเรืองรองของเขาพระสุเมรุได้เป็นอย่างดีทีเดียว

หากย้อนกลับไปพิจารณาเนื้อความในเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* ตอนนี้ และพินิจ
พิจารณาให้ทั่ว ในข้อความตอนนี้ กวีสื่อความว่ามีการสร้างอะไรขึ้นมาในโลกใหม่บ้าง จะพบ
ว่ากวีใช้โครงสร้าง “เป็น...” เป็นตัวกำหนดการสื่อความในแต่ละช่วงหรือแต่ละตอน ได้แก่

1. “เป็นสี่ปวงดิน” หมายถึง เกิดทวีปทั้งสี่ของโลกมนุษย์
2. “เป็นเขายินทรเจ้าหล้า” หมายถึง เกิดเขาพระสุเมรุที่ค้ำทวีปทั้งสี่ของโลกมนุษย์ไว้
3. “เป็นเรือนอินทรดเด็ก” หมายถึง เกิดวิมานของพระอินทร์อันเรืองรองสุกใส
4. “เป็นสร้อยฟ้า” หมายถึง เกิดเขาสัตตบริภคัทที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงคิดว่า *สร้อยฟ้า* ในโคลงบทนี้ น่าจะหมายถึง “เขา
สัตตบริภคัททั้งเจ็ดลูกที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุมีความสว่างเรืองรอง และสวยงามราวกับสร้อย
ที่ประดับห้องฟ้า” (ชลดา เรื่องรักษลิลิต, ๒๕๕๑: ๖๘) ไม่ใช่เขาพระสุเมรุ อย่างที่ราช
บัณฑิตยสถานตีความไว้ แม้ว่าเขาพระสุเมรุจะเป็นเครื่องประดับฟ้าได้ดีอีกประการหนึ่งเพราะ
อุดมด้วยแก้วมีค่านานาชนิดก็ตาม

จากการศึกษาคำศัพท์ในเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* โดยศึกษาเทียบเคียงกับคำศัพท์
คำเดียวกันหรือใกล้เคียงกันที่มีปรากฏใช้ในวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจน
ว่าวิธีการศึกษาเช่นนี้สามารถทำให้เข้าใจทั้งเนื้อความของเรื่อง *ลิลิตโองการแช่งน้ำ* และเนื้อความ
ของวรรณคดีเรื่องอื่น ที่ปรากฏคำศัพท์นั้นได้กระจ่างแจ้งและลึกซึ้งดียิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถ
วินิจฉัยความน่าจะเป็นของคำศัพท์ต่าง ๆ หรือความหมายของคำศัพท์เหล่านั้นได้อย่างมีเหตุผล
น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมศิลปากร *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๑* กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๒๙.

กรมศิลปากร *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม ๒* กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๓๐.

คำขวัญ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์. มุลนิธิ “ทุนพระพุทธรูปอดฟ้า” ในพระบรมราชูปถัมภ์ งานสมโภช ๒๐๐ ปี สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ - ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๔.

จิตร ภูมิศักดิ์ *โครงการแข่งน้ำ และข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา*

กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, ๒๕๒๕.

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พระประวัติและพระนิพนธ์ทร้อยกรอง. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.

ชลดา *เรื่องรักษ์ลิขิต อ่านโครงการแข่งน้ำ คู่มือสำหรับนิสิตและนักศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, ๒๕๕๑.

พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทยสมัยอยุธยา *ลิลิตโครงการแข่งน้ำ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*.

กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐.

พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๙.

ไมเคิล ไรท์ *โครงการแข่งน้ำ ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มติชน, ๒๕๕๓.

สังจากรมย์, พระยา. เทวกำเนิด พระนคร : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๑๑.

ภาษาอังกฤษ

Headley, Robert K., Jr. *Cambodian-English Dictionary* Vol.1. Washington, D.C. :

The Catholic University of America Press, 1977.